

Szentmártoni Bodó János.

(Második és befejező közlemény.)

A munkát dicsőítő harmadik költeménye: *Az malom és ács-mesterségnek dicséretiről való ének*. Sorképlete: 5+6. Rimelése: a, a, a, a. Nem a bánya nagyszerű ács munkái vezették a költőt ennek megírására, mint Jakab Elek gondolja. Bár egészen egyéni élmények behatása alatt keletkezett. Nem is a bányaácsokról, hanem főleg a malomácsokról beszél s maga világosan elbeszéli munkája keletkezését. Avval kezd, hogy a minap útközben eltévedt, egy folyóhoz ért. Magát a folyót ismerte ugyan, de nem úgy, hogy minden gázlóját tudja, nem mer neki váltani. Méri egy ruddal, nagyon mély. Egy ember kiáltja a tulsó partról, hogy menjen feljebb, révhajót hoz. De három óráig kellett várakoznia, mert „követ ütvén az hajó, törött el,” a malommester most nagy sietséggel futja-faragja, tatarozza. Ő egy bokor alatt a pázsiton várakozott, elmélkedett.

Gondolatom lőn csak azon dologról,
Erős vizeken való járásokról,
Malommesternek mély tudományáról,
Gátkötésekről, sok faragásokról.

Ezt az elmélkedését veszi pennára s így bizonyos egyéni jellemet, életszínt ad a dolognak. Különben is nemesak régen, de ma is, messze vidéken híres egy-egy malomépítő mester. Beszélnek róla, mint valami hősről a nép élő krónikásai s szájról-szájra jár alkotásainak emlékezete. Költőnk is énekli, hogy esodálni lehet az ács elméjét, a malommester erejét, a ki Isten után parancsol a vizeknek. Isten tanította ács munkára Noét, hogy a bárkát megépíthesse.

Salamon a szent templom építésénél 30000 faragót foglalkoztatott. Milliányi hadi népe volt Xerxesnek, de a tengert meg nem győzte

De az ácsmester mély tudományával,
Gyakor méréssel, eszes vágásával,
Fejszével, bárddal, öreg furujával,
Birni tud az nagy vizek habjaival.

Jó fejsze lévén a malommester kezében, vizekre megy, útat csinál tengeren, folyón. Lánczot köt gátból a sebes vizekre. Meg aztán :

Deszka közt viszi az malomkerékre.
Hogy az nagy követ megpendítse lisztre.

S nemcsak magának van haszna belőle. Drágaság idején szegényeknek, árváknak, éhezőknek „ád az malomporban.“ Ezért mondja a költő :

Nagy tisztességben tartom az faragást,
Ez eleiben tészem csak az szántást,
Az szántás után bizony nem lelek mást,
Ki meghaladná haszonnal az ácslást.

Mint magyar ember, mindenk felé helyezi ugyan a földművelést, de azért hozzá veti, hogy a szántó sem lehetne el ács nélkül, mert a szántóvas, gerendely fában ül, járom, tézsola is kell.

A kőműves is ha házat rak, a héjazatot az ács készíti ; a míg ez nincs meg, nem is ház a ház. Az ács felmegy a toronytetőre, felteszi félelemtelen, Istenben való bizodalommal a gombot ; rá nézni is iszonyodunk.

Mikor az ember meleg tűznél sütkörészik, a malommester fejszével vágja a jeget, tapodja a vizet. Molnáraival kivágja a kereket a jégből, hogy kenyeret ehessünk. Példaképpül állítja oda :

Ti asztalosok s ti hasznos kádárok,	Mert igen gyorsan megszűnik mívetek,
Esztergárosok, jámbor kerékgyártók,	Mihelyt fogytára jut az kenyeretek.
Az egész földön fából kik faragtok,	Malommesternek szépen beszélgettek,
Az malommester legyen hadnagyotok.	Kész búzátkból lisztet ád tinéktek.

Sőt azt is dicséretbe rója, hogy a fazakasnak, fűsúgyártónak törmelékét szemétre dobják :

De az forgácsa az faragó ácsnak
Serény fővést ád fazékban az húsnak.

Egészen neki hevülve végzi :

Ácsműnek hasznát még az vak is látja,
Annak jó voltát az néma kiáltja,
Még az siket is dicséretit hallja,
Kellemetesnek pennám is azt írja.

Valakik azért hídon s hajón jártok,
Kenyeret s cipót valakik haraptak,
Malommesterről jól gondolkodjatok,
Istentől áldást neki kívánjatok.

Ugy látszik kéziratban már ismerték, kedvelték, mikor egy malommester elkérte s talán kiadásra segítette. A végső versszakban mondja a költő :

Az ezerhatszáz és az negyvennégyben,
Szent Jakab hava második hetiben,
Egy malommester Kolozsvármegyében
Erre kért engem s úgy adtam kezében.

Az ipari munkásság után a kereskedelemre tér, *A kalmárok dicsireti* 101 Balassa-féle strophából álló költemény. Azt mondja, hogy sok mindenről énekeltek már a poéták, de a hasznos kalmárrendről elfeledkeztek. Pedig több haszna van mint a mennyi hajszál a fejedben.

De én nem oly kalmárt
Értek, ki csak ott járt,
Hol köldökét elhagyta,
Hanem mint ki Gréczet,
Mind peniglen Bécset

Hanem városinkban,
Egy-egy kis kunyhóban,
Árnyék alatt kuttognak.
Egy kicsiny gáliczkő,
Timsó, matászt, vagy tő,

Nyereséggel megjárta.
Mert vagyon olyan is,
Csak ez országban is,
Ki Miriszlót sem látta.

Mik enyett² hirt suttognak.
Ez nem igaz kalmár,
Mert sokat megcsalt már,
Ily nevet csak rá fognak.

Nem az efféle csiribiri szatőcsembert érti, hanem az igazi kereskedőt, a kikről nem érdekből akar beszélni, nem is azért, hogy tán az árusoktól „ajándék tenyeremet tisztelje.“ Önként, meggyőződésből cselekszik. Mintha édesgetni, csalogatni akarná az embereket a kereskedelmi pályára, mondván, hogy a kalmár ül szépen az árnyékon, nem szánt, nem vet, nem „görbendez tőn s ollón.“⁴ Ő helybe várja a pénzt, nem izzad érte. Kalmárok mentették meg Józsefet Isten dicsőségére. Mahomet is kalmárból emelkedik dicsőségre. János is azt mondja a Jelenések Könyvében, hogy Babylonnak egyik nagy átka lesz :

Midőn a sok kalmárt,
Ki eddig köztök járt,
Az Úr tőlük elvonja.

Nincs könnyebb út becsülethez jutni, mint a kalmárság. A kalmárt külföldön mindenütt tisztelik. Bármely háznál elfogadják. Maguk tiszták, ruházatuk esinos, jó szágú, nem mint a timároké. Sokadalomban körülveszik. Ha boltjába mész, azt sem tudod, mit végy, annyi mindene van. Nem bírsz betelni a sok szép holmi nézésével. Itt egy egész lelettár következik, a melynek nem költőisége érdekel, de korrajzi beese. Látjuk a használatos czikkeket s azok nevét. A kelmékkal, ruhánakvalókkal kezdi, mintegy a rőfös boltot nyitja meg. Van ott: drága posztó; ha nem menne érte messze földre a kalmár, akkor „úr is venne gubát az oláhoknál.“ Van: bíbor, bársony, szép vékony tafota, kamuka, atlasz, sodrott és sima selyem, „kiket csak rút bogár fon.“⁵ Elég van ott: skárlát, lazur, gránát, rása, kanavász, fajlandis, kismiczér, boroszlói esimmazin, perpéta, brassai és abaposztó.⁶ Van sinor, gomb, majez; gyoles, patyolatfátyol,⁷ buja szőtt,⁸ csilyán gyoles; sikest papirossit⁹

¹ Nyers selyem.

² Ért.

³ A tafota könnyebb, a kamuka nehéz selyemszövet.

⁴ Különböző posztónemek. A különböző színű skárlát Radvánszky Béla szerint a legértékesebb posztó volt, különösen ünnepi szoknyák készítésére. A gránát használata is igen elterjedt (Magyar családi élet és háztartás a XVI. és XVII. században.) A rása kevésbé értékes, a fajlandis finomabb. A posztót csak közrendű emberek hordták.

⁵ Finom fehér gyoles. — ⁶ Finom vászon. — ⁷ Ez, nem tudni, mi.

találni; gyapot, segesvári czinedof¹ esipke, reeze, ezérna, galand, pántlika. Nyári bélésnek való zöld, kék, veres, égszín festett vászon. Van bagazia,² bakaesin, nyuszt, rókatorok, hiuzmál.

Aztán egyebekre tér. Van papiros, tintának való galles, gáliczkő. Jön a konyhára való: bors, sáfrány, szerecsendió, gyömbér, szegfű, citrom, pomagránát, narancs, malozsa, nádméz, mandula, füge, rizskása, confrejt. Ezeket a kalmár messze földről, vészes tengerekről hozza.

Majd össze-vissza következik: tömjén, timsó, kékkő, miniom, indi, berseny, bányai, kéneső, büdöskő, gelét, réz, lamezna,³ gyöngyház, érez, puskapor, ón, concharany,⁴ hártya levél-arany,⁵ arany-ezüst fonal, skófiom⁶ drágakő médál,⁷ tolltok, arany-ezüst drót, gyöngy, kés és keshüvely, erszény, láncz, esatt, botos⁸ kártya, salavári⁹ tő, spaniol, okulár, tükör, olló, lóvakaró, legyező, ujhelyi szép csákány, tollas buzogány, ruhaseprő, balta, török csákány, beretva, főzőserpenyő. Vagyon folyó óra s „néma vagyon lóra,”¹⁰ keese,¹¹ csutár, esizmának való bőr, teveszőr öv, bécsi lakat és zár; aczél, szántóvas, sütő-rostély, réz- és vasgyertyatartó, koppantó, borsmalom, rézmozsár, perspektiva, pokrócz, takaró, kapeza,¹² papues, harapófogó, dohány-tabáktartó.

¹ A czinedof is a vásznak egyik faja. — ² Kékre festett vászon.

³ Erről sem tudom, mi akar lenni.

⁴ Kagylóarany, t. i. czukorral, mézzel vagy gumival elegyített hulladék-aranyfüst jól összedörzsölt keverékéből készül. Ujabban arany kloridoldatból finom csapadék alakjában kiválasztott aranyból is. (Pallas-Lexicon.)

⁵ Igen finom, vékony levéllé, lemezzé nyújtott vert arany. (Nagy Szótár.)

⁶ Himzésre való arany-ezüst szálak.

⁷ A médál vagy medály süvegre való kerek vagy hosszas paizsforma, drága kövekkel vagy boglárokkal megrakott ékszer, melynek belső oldalára tolltok van alkalmazva. (Radvánszky.)

⁸ Télen nagy hidegben férfi és asszony szőrből vert botost viselt, melyet vagy a lábberre húztak, vagy ha harisnyaalakú volt a nemez, sarut húztak rá. (Radvánszky.)

⁹ Radvánszky azt hiszi, hogy a salavári oly öltöny darab, mely a láb-szárat fedte, posztóból készült, oldalt zsinorral füződött, vagy kapsokkal csatlódott össze, hasonló a mai *gamasche*-hoz.

¹⁰ Nem tudom, mi: tán inga, ütő és nem-ütő (néma) óra.

¹¹ Mente, kaczagányszerű felső ruha.

¹² Nem mai értelemben. Finom bőrből, lábhoz simuló harisnyaformára varrták. Két faja ismeretes: az önálló darab és a mely talpaló helyett a nadrághoz volt varrva. (Radvánszky.)

Közben érdekes adatok az akkori gyermek-játékszerekről:

Vannak ott alakok,
Gyermekeknek valók,
Igen jelesek s czifrák,
Kit csináltak fából,
Kit pedig téasztából.
De nem szólnak, csak némák:
Pattantyusnak valók.

S alább:

Vagyon gyermek zörgő
S káruy lábán csörgő

Mindezekkel azt akarja mondani, hogy az árusnál mindenki megkaphatja a magáét.

Azután rátér tulajdonképeni céljára. Nem kell drágálni az árakat! Messzi földről hozzák. Vámot, harminczadot kell fizetni érte. Költség van a szállítással. A kalmár útja, szállása, étkezése pénzbe kerül. Sok károk is esik „az ily messze járóknak.“ Tengeri vihar éri őket, kalózkod, szárazföldi utonállók, rablók támadják meg. Majd ott vannak a vásári tolvajok.

Hangsúlyozza, hogy *független*, tisztességes állás a kalmárság. Sok bajjal jár a kereskedés, de az árus „tisztességesebben él, mint akármely szolga, ki urak konyháját s fejedelmek tálát lesi s nincs egyéb dolga.“ Van gondja, vesztesége, de nyeresége is.

Nagy ismereteket szerez jártában-keltében. Főleg pedig kitanulja:

Minek hol van szűki
És hol micsoda nem lett.
Innen ezt elviszi,
Amazt ott megveszi
S ide hozza a helyett.

Erkölesileg is hasznos az ország-világlátás.

Mert a ki széjjel jár,
Szívében bűn nem jár,
Csak félelem miatt is.
Testi bujaságtól
S torki tobzódástól
Az idegen föld elvon.
Sem üdő, sem az hely,
Nem hagyja, hogy kikelj
Az hivságra, mint otthon.
Kártól úton félvén,
Könyörögsz, de nyervén,
Örvendsz a jó hasznon.

Haza jövéen, otthon boldogan, kényelmesen él családja körében.
Avval végzi:

Ezt az árusokról,	Ezeket, hogy szerzém,
Mind a magyarokról	Bús szívemnek érzém
S mind görögökről irám,	Szertelen nagy bánatját.
Hogy hazám szép földét,	Mindazáltal bizván,
Kenyerét s gyümölcsét,	Segítségül híván
Szeretik, mert akarám:	A vigasztalás atyját:
Hogy árust dicsérjék.	Mivel, hogy fogadám,
Egyébb jó emberek	Egy árusnak adám,
Sem haragusznak talán.	Hogy tartson, mint barátját.

Itt is felecsillan hazaszeretete, s az egészen átvonul józan, szabadelvű felfogása. Ezidétt készült Miskolezi Gáspár *Egy jeles vadkert*-je, Ő kicsinylőleg azt mondja, hogy a kalmárok nem foglalatoskodnak a deáki s egyéb dicséretes tudományokkal és „nincs előttök kedvesebb s gyönyörűsegebb, mint ragadozások és tolvajkodások által gazdagodni, csalárdsággal s mások kárával hizakodni, a melyektől a kegyes lelkek irtóznak.“ S megróvjva a zsidókat: „A keresztyének között békességesen lakó zsidók azon háládatossággal fizetnek ma minékünk, a mint az egér szokott fizetni az ő gazdája erszényének. Mert valaminthogy az egér megrágja az erszényt, azonképen a zsidók a keresztyéneknek minden javokat, s gazdagságokat az ő esalárd árujokkal és mód nélkül való uzsorájokkal kicsalják s elpredálják. Az egér éjjel is az ő porczogva való ételével magát elárúlja, azonképen a zsidók a keresztyének ellen való álnok sziveket semmiképen el nem titkolhatják.“

A mi költőnk egész melegséggel szól a kalmárokról. A zsidót nem is említi, csak a magyart és görögöt. A később typikussá vált erdélyi örmény boltos pedig még nem is volt meg. Az évszáz végére esik beköltözésök. Majd aztán kezökbe került a kereskedelem. Teleki Sándor gróf kedélyesen mondja s mondhatta, hogy Erdélynek három specziálitása van: a bivalytej, a méltóságos úr és az örmény boltos.

A vadászásnak éneké-t egy úrfi kérésére írta. A munka után a sport. De mintha nem is forna úgy a lelkéből ki, mint a többi. A 44 egy rímű (aaaa) alexandrin soros versszakokból álló kis költemény avval kezdődik, hogy „békeidőn jó a vadászat.“ Sok kárt okoznak a vadállatok: a medve pusztítja marháinkat, a szarvas

mezőbeli szénánkat, a farkas a bárányokat, a nyúl zsenge bűzánkat, a vaddisznó feleszi erdeinkben a makkot, szántóinkban az élest, a róka veszedelme a baromfiaknak, a vidra a halastavaknak, vadmaeska a majorságnak, a nyest eszi a mogyorót.

Azt pedig mi adnók síró gyermekinknek,
Néha gyümölcs között kedves emberinknek.

S ezek a kártékony vadak „nem jönnek székre, ha kezdjük citálni, hatalmasan kell hát őket convineálni.“

Jó, hasznos a vadászat, de nem az egyházi szolgálknak való. Ezeknek gondja legyen az írás-olvasásra. Ép így :

Mesternek, deáknak vadászás nagy kára,
Légyen gondjok nekik a grammatikára.

„Áros ember“ se vadásszék; ne bőrre leselkedjenek, hanem vigyenek posztót a kikészített bőrhöz. Hagyjanak békét ennek a prókátorok is; bibelődjenek a relatoriával; tudakozzák a szék napját, nem a medvék sötét barlangját. A parasztot sem illeti, nem neki való a vadpecsenye, ott a szalonna. Nemes, vitézlő urak dolga a vadászat.

Jó a vadnak húsa, hasznos a bundája. A mészárosok gyakran rossz húst árúlnak. Ha az oláh lopva árúlja, félő, hogy beteg marha húsa. A gyorsan tova futó vadnak bizonyosan egészséges, jóízű a húsa.

Gyönyörűséges is a vadászás. Kora reggel kél az ember. Szívja az üde levegőt. Az étvágy csináló pompás testmozgással épül az egészség. Elszáll a gond, a bánat, felüdül a lélek.

Közben érinti a vadászás két nemét: a hálóval való vadászt és az agarászatot.

Másfelől némi világot vet a régi szokásokra, mikor szigoruan meg volt határozva, hogy milyen rendű ember milyen ruhában járjon; mi illik hozzá, mi szabad neki. Elősorolja, hogy miféle bőr kinek való. T. i. a nyuszt és a hiuz fejedelmeknek; a nyest, róka főembereknek; a farkas közvitézeknek; a fekete róka „főasszonyoknak;“ nyúlőr és vidra gereznának¹ jó, borz drabantnak pus-

¹ Lombos, fürtös külsejű, eredetileg tiszta állatbőrből varrott felső ruha. Később általában béllés.

katokul, medvebőr az erszénygyártónak. Figyelmeztetni akar, hogy kiki a maga sorsa, állapota szerint öltözködjék s azt mondja:

Vagy hogy a ki minek árát megadhatja,
Viselje békével, ha Isten akarja.
Csakhogy readit, sorsát, minden meggondolja,
Hogy köntösén kívül meg ne fázzék tagja.

A végén elmélkedik s nem valami nagy melegséggel arra az eredményre jut, hogy szép a vadászás, ámbár fáradságos. De megérdemli ezt a fáradságot. Jobb a mezőn férfiasan fáradni, mintsem „pénzednek fottáig kockáznod.“ Jobb mint „gonosz személy mellett vagdalkozni“, avagy a koresomán harcolni. S a nemez ifjakhoz, kik „a sok zürzavarban“ még megmaradtak, így szól:

Ne hallgassatok ti rútú éktelenségre,
Ne legyen nyelvetek gyors gonosz beszédre.
Ezüstös hüvelyből ón kard kezetekre
Ne keljen, mert hamar fordúl szemetekre.

Ne kövessétek ti az ocsmány tobzódást,
Sem a test, szív, hír, vér rongáló kupázást.
Jobb, vegyétek elő a nemes vadászást,
Hozzátok illendőt szebbet nem lelek mást.

Hagyjátok el hamar az undok restséget,
Mert sokak éltenek rútul vetett véget.
Virtusnak nállatok szereztek fészket,
Ad ő kezetekben egy-egy hasznos féket.

Bár úgy látszik, rábeszélyték a költemény írására, mégis méltán sorakozik a többiek mellé. Az ember oly hosszú idő után érdeklődéssel olvassa a régi világ e munkás, gondolkodó, a maga korában s még azután is sokáig nagy hatású írónak sajátos elmélkedéseit, a munkás, békés élet diesőítését, jóakaró intelmeit, buzdításait.

VERSÉNYI GYÖRGY.